

POTREBA TRANSCENDENCIJE SUVREMENOG ČOVJEKA

Dr Tomislav Ivančić

Cilj ovog rada nije dokazivati da li suvremeni čovjek treba ili ne treba transcenciju. Time što je naprosto čovjek, on je sigurno treba. Cilj je otkriti gdje suvremeni čovjek utazuje glad za transcencijom, gdje se smiruje njegova napetost prema Transcendentnom. Govoreći o potrebi koju suvremeni čovjek pokazuje za transcencijom želimo uvidjeti kako pomoći čovjeku da se domogne istinskog nadilaženja sebe. No, istovremeno naglašavamo da ovime ne želimo obezvrediti transcencije suvremenog čovjeka, pogotovo ne one koje su u ljudskom smislu istinske, pa makar one i ne bile religiozne. Još manje želimo dokazivati da je Crkva, ovakva kakva jest, sposobna i spremna nadomjestiti sva kriva transcendentiranja čovjeka. Naprotiv, ovdje želimo otkriti razloge zbog kojih suvremeni čovjek jedva traži ili uopće ne traži ili ne nalazi tu transcenciju u Crkvi. Tema nam, dakle, želi pomoći da na pravi način i s pravom transcencijom idemo u susret suvremenom čovjeku.

Pod suvremenim čovjekom mislimo na naše suvremenike i to prvenstveno ateističke ili religiozno više ili manje indiferentne.

1. POJAM I DIOBA TRANSCENDENCIJE

Izraz transcencija dolazi od latinske riječi *transcendere*, što znači nadići, izdići se, popeti se iznad. To temeljno značenje se, međutim, mijenja već prema područjima na koja se primjenjuje. *Spoznajnoteoretski* transcencija znači neovisnost spoznajnog objekta o spoznaji i spoznajnom subjektu. Objekt nadilazi područje svijesti i neovisan je o njoj. *Metafizička* transcencija nadilazi svako osjetilno iskustvo i prema tome postoji izvan vidljivog svijeta. Ono je nadosjetno, apsolutno. Spoznaje se samo apstrakcijom, intuicijom i logičkim zaključkom. Transcencija u *antropološkom smislu* jest iskustvo da čovjek u svojem faktičnom stanju ne može dostići ono što je njegov bitak o potenciji, njegova neizmjerana mogućnost, iako je stalno nošen tom mogućnošću. *Teološka* transcencija je pak ona u kojoj Boga vidimo kao apsolutno izvan svijeta postojećeg i kao apsolutno slobodnog od svijeta.

Osim ove školske podjele postoje i druge mnogoznačne podjele. U naše doba osobito se o Transcendentnom govori u odnosu prema znanosti. Transcendentno je ono što nadilazi mogućnost znanstvenog konstatiranja i tako ukazuje na stvarnost koje se čovjek ne može domoći. Zato je svaka transcendentnost neznanstvena: ne da se znanstveno dokazati. Čovjek je biće koje može gledati od sebe na druge – kaže Max Scheler. Transcendirati, prema Heideggeru, znači distancirati se od svijeta objekata u svom vlastitom bitku da bi se svijet doživio u cjelini. Za Jaspersa transcendentno je ono što izmiče teoretskoj spoznaji i otkriva se samo konkretnom odlukom te se može izreći na način usporedbe. U Barthovoj dijalektičkoj teologiji transcencija je Objava koja nadilazi svako ljudsko spoznavanje i iskustvo. E. Bloch govori o transcendiranju bez transcencije i bez Transcendentnog. To je čovjekova otvorenost horizontima svijeta, težnja za samoostvarenjem, za napretkom, za utopijskom budućnošću; nadilaženje sebe u aktivnom procesu povijesti. „To je držanje otvorenim sebe za mogućnosti u budućnosti, za još neodlučenu stvarnost u praznom prostoru”, kaže E. Bloch.¹ To bi bilo traženje i naslućivanje, ali bez nadilaženja; Odlazak Transcendentnome i stalno odlazanje bez dolaska.

Psihološki gledano transcendentno je sve ono što je izvan čovjeka samog. Čovjeku je posebno transcendentan drugi čovjek. Kao što je Bog nespoznatljiv u svojoj biti (on je „Deus absconditus”), tako je i čovjek nepoznanica – „homo absconditus”. Drugi mi je čovjek pristupačan ukoliko mi se otkrije. Istovremeno čovjek ne može spoznati sebe samoga ako ne otkrije drugoga. Tek u srazu i susretu s drugim ja mogu biti Ja. Zato je Ti čovjeku transcendentan. Nadilazi njegovu moć da ga spozna. Ako se drugi samovoljno otkrije mome Ja, znam tko je on i tada prepoznajem i sebe. Samo odnos Ja-Ti prenosi nas u transcenciju – kaže Martin Buber.² Odnos Ja-Ono ne prenosi nas u transcenciju. Ukoliko je Bog u odnosu Ja-Ti, utoliko je čovjek u transcenciji prema njemu i Objavom prelazi u susret s njime i u samoostvarivanje. Ukoliko je Bog naprotiv u odnosu Ja-Ono, tada se on ne može izreći čitavim bićem, pa ne dolazi do susreta i transcencije. Ja se može nadići samo odnosom s Ti. Vjerniku je Bog transcencija onda kad on nije predmet o kome se govori, kad nije objekt kojega se iskorištava, kad nije bezimni strah i nepoznanica, kad nije objekt njegova razmišljanja, teologiziranja, čašćenja, nego odnos Ti, stvarna i živa osoba.

Čovjek ne može samom sebi dati savršenstvo. On, međutim, u svojoj spoznaji, savjesti i djelovanju susreće apsolutni, neizmjenjiv zahtjev koji doživljava kao nešto nedohvatno, neispunjivo. Čovjek tako osjeća poziv da se otvori jednoj anonimnoj prisutnosti u kojoj će mu doći milost, ono „više” što će mu omogućiti da se ostvari u samome sebi. Tako svaki čovjek katkad doživljava transcenciju.

Transcendirati sebe znači probiti zid nagona kojim su vezane životinje. Čovjek je nedovoljno vezan za instinkte i zato nesiguran u prirodi. Umjesto toga on ima razum. Njime međutim nadilazi svijet i živi nekako drugdje. On je raspet između

1 Cit. u K. LEHMANN, *Transzendenz* u: LThK 10, 318.

2 Usp. Martin BUBER, *Ja i Ti*, Beograd 1977, str. 27 sl.

zemlje i neba, između ograničenosti i neograničenosti, između duha i tijela, između vezanosti i slobode. Čovjek ima zemaljski život kao najveće dobro, kao jedino što ga drži u svijetu, no istovremeno je sposoban taj život dati za slobodu, pravdu, ljubav, za nešto što nije ovdje nego negdje drugdje, izvan svijeta i čovjeka. Čovjek neizmerno nadilazi samoga sebe. On je biće u očekivanju, u projektu. On nikad nije ono što jest, on je ono što bi trebao biti. On je animal rationale. Kao animal živi na zemlji, kao rationale živi i izvan zemlje. Čovjek nije ni čisti duh, ni čista materija. Zato je osmišljen samo u jednom i drugom zajedno, neodvojivo. Sveti Pavao govori o duhu, duši i tijelu u čovjeku (npr. 1 Sol 5, 23). Razlikuje psyché od pneuma. Duša je spojnica između tijela i duha. Ona je u tijelu i u duhu. Novi dokument Kongregacije za nauk vjere govori o duši kao o jednom „određenom duhovnom sastojku, obadarenom sviješću i voljom, tako da ljudsko 'ja' dalje postoji.” U toj duši je nekako i tijelo i duh prisutan (usp. br. 4).

Čovjek kao materijalno biće živi u svijetu. No, on kao duhovno biće nadilazi taj svijet. On treba prostor slobode od ljudi, od običaja, od obzira, od materijalnih potreba, da bi se ostvario kao samosvojno biće, kao prototip, kao original u svemiru, kao on. Traži transcendiranje. Može mu se, međutim, kao transcendencija ili kao mogućnost transcendiranja nametnuti neki idol poput novca, ljudi, nacija, religija i sl. Ograničeni ciljevi vežu slobodu, apsolutni je oslobađaju. Da bi se došlo do slobode, potrebno je da čovjek uvidi svoje idole i ropstvo te da ih smjesti na njihovo relativno mjesto.

Pitanje o transcendenciji je zapravo pitanje o smislu. Ograničenost u čovjeku i oko njega postavlja pitanje smislenosti, razločnosti i prema tome traži da se transcendiraju ograničenost da bi se našao smisao. Međutim, pitanje smisla je pitanje transcendiranja u jednom sveobuhvatnom smislu. Kao što je Bog transcendentan tako da je imanentan svemu i čovjeku, tako je i smisao nešto transcendentno ukoliko je imanentan. A to znači sveobuhvatan. Smisao čovjeka mora zahvaćati tijelo, duh i dušu. Nedostaje li nešto od toga, život opet postavlja pitanje smisla. Prema tome, pitanje o smislu čovjeka nije ni samo ontološko, ni samo aksiološko, ni samo teološko pitanje.³ Ono je, međutim, i ontološko i aksiološko i teološko istovremeno. Ono obuhvaća i zemlju i dušu i Boga. Prema tome, smisao se ne može naći ako čovjek ude samo u svoju dušu, niti ako traži samo svijet, niti da ude samo u Boga. On mora sve imati odjednom. Besmisao je prema tome tamo gdje nešto nije u redu, ne slaže se, ne odgovara cjelini. To ujedno znači da smisao mora odgovarati i tijelu čovjeka i njegovoj psihi i njegovu duhu i njegovim osjećajima i njegovim mislima i njegovim fizičkim funkcijama. Čitav čovjek i čitava stvarnost je odgovor na smisao. To onda nije djelomična nego sveobuhvatna transcendencija. To je ujedno pitanje čovjekova identiteta. Čovjek nema sebe ako ne nalazi smisao.

Religijske i znanstvene transcendencije obično dijele svijet u dobri i zli, u sakralni i profani, u ovostrani i onostrani, u zemaljski i nebeski, u ljudski i Božji, u naravni i nadnaravni, u materijalistički i idealistički. Međutim, ne postoji svijet

---

3 Usp. Max MÜLLER, *Weisen der Sinnerfahrung des Menschen von heute*, u: *Suche nach Sinn-Suche nach Gott*, Vg. Styria 1978, str. 17–18.

u kojem nije Bog i koji nije stvorio Bog. Bog je svemu transcendentan tako da je svemu imanentan. On je svugdje. Zato je u svemu moguće naći Boga. Nema tako prokletog mjesta gdje ne bi bio Bog – kaže Bonhoeffer. Zato Wittgestein kaže: „Vjerovati u jednoga Boga znači razumjeti pitanje o smislu, znači vidjeti da činjenice svijeta nisu odbačene. Vjerovati u Boga znači vidjeti da život ima smisla”.⁴

Govoreći ovdje o transcenciji prvenstveno mislimo na Boga, uvjereni da jedino Bog može biti transcencija čovjeku, njegov smisao. No pri tome mislimo ne na boga uskih tračnica jedne religije, niti na boga deizma, niti na bogove zemaljske, niti na neko unutarnje doživljavanje Boga, nego na Boga koji ispunjava sve čovjekove aspiracije tijela, duše i duha, na Boga koji je istinska čovjekova transcencija i transcendiranje, njegov sveobuhvatni smisao. To je zapravo samo Otac Isusa Krista, Bog koji ljubi čovjeka i daje mu slobodu za tijelo, dušu i duh, za nebo i zemlju. Istražujući transcencije koje posjeduje suvremeni čovjek želimo ustanoviti da li su one dostatne i da li smo mi sposobni dati ono za čim pozitivno ili negativno teže naši suvremenici.

2. TRANSCENDIRANJA KOD SUVREMENA ČOVJEKA

Čovjek je postao punoljetan, postao je zreo da uzme sudbinu u svoje ruke bez tutorstva religija, napisao je D. Bonhoeffer za vrijeme drugog svjetskog rata, u vrijeme kad je to najmanje moglo biti uvjerljivo.⁵ On živi posve svjetovno i ne treba mu narivavati nikakve apologetske razloge da bi ga se uvjerilo da on bez Boga ne može. Pa ipak postoji opasnost, veli Bonhoeffer, da čovjek počne živjeti u krivoj, tj. u lascivnoj, jednodimenzionalnoj svjetovnosti. Prava svjetovnost je ona u kojoj su prisutni život, smrt i uskrsnuće Isusa Krista. Stvarnost bez Krista je apstrakcija. Zadaća Crkve je pokazati zreom čovjeku pravu svjetovnost. No, u kakvoj svjetovnosti živi suvremeni čovjek koji proživljava najprije smrt Boga a onda i svoju vlastitu smrt?

Krajem prošlog stoljeća Nietzsche je uzviknuo: „Nema Boga. Bog je mrtav”. U *Veseloj znanosti* preko ludog čovjeka on doslovno kaže: „Gdje je Bog? Ja ću vam reći: mi smo ga ubili. Svi smo mi ubojice. Kako da se tješimo mi krvnici nad krvnicima? Najsvetije i najmoćnije što je svijet dosad posjedovao iskrvarilo je pod našim noževima. Tko će obrisati s nas tu krv? Nije li veličina tog djela pregolema za nas?” Zatim dalje kaže: „Čovječe, tko će ti dati snagu za to? Nitko još nije imao tu snagu da preživi jedan svijet i život u kojem nema Boga. Tko će me još ljubiti? Kako ćemo znati što je lijevo a što desno, što je gore a što dolje?” pita se Nietzsche. On kao da želi zavapiti: „O vrati mi se, moj nepoznati Bože, moja boli, moja zadnja srećo!” No Bog ne dolazi. On je mrtav i čovjek mora bez njega izgrađivati život želi li biti iskren.⁶ Nietzsche je tad ustvrdio da je prerano došao s

---

4 Cit. u: *Suche nach Sinn-Suche nach Gott*, str. 33.

5 Usp. D. BONHOEFFER, *Otpor i predanje*, Zagreb 1974, str. 145.

6 Usp. H. I. TÜRK, *Welt ohne Gott oder Welt in Gott*, u: *Gott heute 1968²*, str. 31 sl.

tvrdnjom da je Bog mrtav, ali da će brzo doći vrijeme kad će ljudi i to moći shvatiti.

A. Camus u svom djelu *Stranac* preko glavnog junaka djela, u noći nakon koje će se nad njim izvršiti smrtna kazna, kaže zatvorskom svećeniku: „Ne vjerujem u Boga”. Kad ga svećenik pita da li je on u to siguran, glavni junak djela odgovara: „Ne trebam ispitivati, smatram to potpuno nevažnim. Malo mi je vremena preostalo. Ne želim ga protratiti s Bogom.” Čovjek ni pred smrću više ne traži Boga.

Prije petnaestak godina nenamješteno i odlučno upozorio je anglikanski biskup Robinston u svom bestselleru *Honest to God* da je svijet postao sasvim svjetovan i da je uzalud u njemu tražiti religiozne dimenzije.

Teilhard de Chardin je upozorio na razloge raskršćanjenja svijeta. „Bez sumnje”, veli on, „iz nekog tamnog razloga nešto nije u redu u našem vremenu u odnosima između čovjeka i Boga, onako kako se Boga ljudima predstavlja. Trenutno sve izgleda tako, kao da čovjek nema pred sobom lik Boga kome bi se mogao klanjati. Zato se svuda oko nas nalazi taj mučni dojam koji ne možemo odagnati, da ateizam nezaustavljivo nadire.”⁷

To raskršćanjenje vrlo efektно orisavaju i hrvatski književnici od rata do danas. Simptomatično je da ima mnoštvo romana i djela pisanih na kršćansku tematiku, vrlo realistično i kritično. Oni opisuju onakvo kršćanstvo kakvo su naslijedili. Ono je nesposobno pomoći suvremenom čovjeku u njegovim alternativama. Ipak, oni ne napuštaju temu kršćanstva, ne osuđuju ga globalno, nego kao da uporno kucaju na vrata Crkve. Ti romani i djela legitimiraju se već po naslovima, kao na primjer: Slobodan Novak, *Mirisi, zlato, tamjan*, Ivan Raos, *Žalosni Gospin vrt*, ili *Župnik na kamenu*, Saša Mešnjak, *Ispovjednik*, Petar Šegedin, *Djeca Božja*, Anđelko Vuletić, *Drvo s paklenih vrata*, Stjepan Tomaš, *Tko kuca otvorit će mu se*, Mirjana Matić Halle, *Luka, ali ne apostol*, Ranko Marinković, *Gloria*, Slavko Mihalić, *Posljednja večera* itd. Gotovo u svim tim djelima osjeća se simpatija za Isusa i kritika Crkve. Neki to, poput D. Dragojevića u esejima *Izmišljotine*, i izričito kažu. Neki pak od njih htjeli bi čak biti kršćani ili religiozni ali to ne uspijevaju. Dramatično je to izrekao V. Kuzmanović u kratkom istinitom djelu *Zapisi o vlastitom umiranju*: „Pomišljao sam da ću”, piše on pred smrt, „ako budem umirao, tražiti svećenika, ne zato što vjerujem, nego jednostavno zato da ne budem sam, da postoji netko tko će me držati za ruku i koji će govoriti bilo što zapravo. Svaki ateizam, svaki racionalizam gubi bitku, jer ne može onom koji umire i koji do kraja ostaje konzekventno logičan, ne može mu baš ništa pružiti u zamjenu. Uopće taj odnos s religijom nije tako jednostavan. Bio sam i sad još uvijek jesam uvjereni ateist. Međutim, kad je čovjek bolestan, onda počinje na drugi način razmišljati o svemu tome. Čovjek pokušava tražiti, naći bar neki sićušan razlog koji bi mu po njegovoj logici omogućavao da vjeruje. Ta traženja često traju mjesecima, po cijele noći. Vjerujte, ta traženja su strahovito intenzivna. Međutim ja svejedno nisam uspio. Znam da dosad nisam uspio pronaći razlog da bilo u što vjerujem.”⁸ Pisac dalje kaže da je htio počinuti samo-

7 Cit. u: *Gott heute*, str. 38.

8 Vojislav KUZMANOVIĆ, *Zapisi o vlastitom umiranju*, Zagreb 1979, str. 194–195.

ubojstvo, no to nije učinio samo stoga da njegova kćerka ne bi morala živjeti pod neugodnim dojmom da joj je otac samoubojica⁹. Transcendenciju koju nije našao u religiji, našao je u ljubavi zbog koje trpi teške bolove raspadanja tijela od raka, i to u punoj svijesti o bolesti i blizini smrti.

Ne samo Kuzmanović, nego i niz njegovih kolega iz redova inteligencije napustilo je Crkvu i ne nalaze više put natrag. Ankete pokazuju da ne samo Crkva nego ni druge ideologije ne dobivaju članstvo. Oni koji izlaze iz Crkve ne odlaze u redove organiziranih marksističkih ideologija¹⁰. Čini se da ni ateizam ni religije nisu alternative suvremenom čovjeku. Ljudi naših dana traže smisao izvan organiziranih formi, izvan organizacija i institucija koje nude smisao. Čovjek se ni s koje strane ne da manipulirati smislom, tim najdubljim i najintimnijim središtem svoga bića.

Direktno ili indirektno naši suvremenici traže transcendenciju i u kazališnim priredbama. U tišini kazališne dvorane kao u crkvi odzvanjaju riječi glumca i prisutnome daju dojam doživljaja onostranog i vječnog. Uz opće etički vrijedne priredbe postoji također i niz religioznih ili kršćanskih. Tako npr. u Zagrebu *Svećenikova smrt*, ili *Ispit savjesti*, ili u svijetu *Isus Krist superstar*.

Čini se da ni starice i starci ne nalaze transcendenciju u crkvi. Smisao je čovjeka u tome da nađe svoj „zašto”. Logoterapija kaže: „Onaj tko ima zašto živjeti podnijet će gotovo svaki „kako”.”¹¹ Jedna starica u Njemačkoj savjetuje svojim vršnjakinjama: „Preпустите се мађанђу о својој прошлости. Uberite svaki događaj života kao cvijet koji će vas radovati čitav dan.” Poznato je inače da je osama starićima smrt, da se plaše starićkih domova i odvojenosti od djece i unučadi, da raste broj samoubojica među starićima (oko 60 na 100000). Veselko Tenžera piše u *Vjesniku*: „Biti star i biti nemoćan... postala je stvar sprdnje u jednoj kulturi koja se oduvijek udvarala mladosti više nego mladim ljudima, kako bi ih lakše odbacila kad dođu godine. Majke su postale punice i svekrve, sve češće u rezervatima starićkih domova, ili što je još gore, postale su smetnjom u idilićnom užasu brakova svoje djece.”¹² Bez nekoga kome bi mogli ne samo reći nego biti Ti, starci ne mogu izdržati ni dom ni crkvu.

Mladi su, čini se, danas neobićno mirni. Nakon 1968. godine u kojoj su buntovno pravili revolucije na svim meridijanima sad se čini kao da su našli svoje mjesto i smisao u radu ili se priklonili idolima i prepustili rezignaciji. Manji dio mladih zaokupljen je umjetnićkim stvaranjem. Druge zaokuplja znanstveni rad i oduševljenje za nove spoznaje. Jedan dio mladih predaje se drogi i alkoholu. Taj broj se sve više povećava. Komisija za narkotićne droge UN uputila je energićni poziv svim vladama da se solidariziraju s akcijom stroge kontrole uživanja i krijumćarenja droge. Crveni križ Hrvatske organizirao je krajem prošle godine savjetovanje o ovisnosti kod omladine. Podaci pokazuju da među omladinom raste

---

9 Usp. V. KUZMANOVIĆ, *Zapisi o vlastitom umiranju* str. 209.

10 Usp. Radovi Instituta za društvena istraživanja sveučilišta u Zagrebu, osobito: Branko Bošnjak – Štefica Bahtijarević, *Porodica, Crkva i religija*, izvještaji i studije, Zagreb 1970.

11 Usp. A. DEEKEN, *Lijepo je biti star*, Izd. FTI Zagreb 1977. str. 76.

12 *Vjesnik*, Zagreb od 8. 1. 1980.

broj drogiranih. Dok je u 1970. god. bilo evidentirano 250 drogiranih, u 1978. bilo ih je već 5678. Mladi tvrde da drogom brane svoj identitet i pravo na vlastito mišljenje. Droge im služe kao kemijska proteza, sklonište da se opstane u surovom svijetu realnosti. One im se nude i kao pilule sreće, kao ključevi raja iako više otvaraju vrata pakla. No ne samo mladi, nego i mnogi među umjetnicima, uzimaju drogu kao mogućnost za nadosjetne spoznaje, kao proširenje svijesti, kao suočenje s drugim svijetom s onu stranu razuma, kao pomoć vjeri u natprirodne sile i doživljavanje vizija religioznog karaktera.

Među mladima je također prisutna tzv. seksualna revolucija. U teoriji se govori o oslobađanju mladog čovjeka od spona prošlosti, tradicija i tabua u području spolnosti. U stvari, to je određena opsjednutost mladog čovjeka iz koje on jedva nalazi izlaz. O tome govore podaci o vrlo malom broju onih koji nemaju seksualna iskustva već u najranijoj mladosti. List mladih, *Polet*, piše kako se mladi opredjeljuju ili za seks ili za drogu, već prema tome što im donosi više zadovoljstva¹³. Inače je dovoljno pregledati brojeve tog lista pa da se čovjek zaprepasti koliko su mladi opsjednuti seksom pred kojim uzmiču sve druge teme ili pak se svode na to.¹⁴

Velik broj mladih traži svoju identifikaciju u glazbi i ritmu. Čini se da se mladi nikada nisu tako dobro zabavljali kao danas. Neki smatraju da su si time sami stvorili svoj prostor moralne i idejne slobode. Na najvećem rock-festivalu, održanom u Beogradu na stadionu JNA 29. listopada prošle godine, niška grupa „Mama-rock” najavila je svoj nastup pred sto tisuća mladih ovim riječima: „Braćo i sestre, ne bojte se... niste sami, mi smo uz vas protiv prljavosti i laži.”¹⁵ To zvuči kao početak neke crkvene propovijedi. U jednom intervjuu dvadesetpetogodišnji student ekonomije, poklonik rock-glazbe, među ostalim kaže: „Trebamo to kao otok da se izbjegne prljavost i laž svijeta. Starci nam neprestano nude svijet svojih iskustava, svojih predodžbi, svojih spoznaja. A mi valjda imamo pravo na svoju stvarnost, život, na nova pravila.” Pisac članka se pita: „Koliko smo uznapredovali u prihvaćanju mladog čovjeka kao cjelovite ličnosti? Vrlo malo. Što smo ponudili mladom čovjeku? Koji prostor života, osobne identifikacije i samopotvrđivanja?”¹⁶

Vrlo velik postotak mladih, a i odraslih, daje se uputiti u razne vrste meditacija. Istočnjačke mudrosti nahirupile su da među nama ispune prazne prostore za iskustvom transcendencije. Kod nas je osobito na glasu transcendentalna meditacija, za koju propagatori tvrde da nema nikakve veze s religijom. Ona je prirodni put do odmora, mira i kreativnosti. U svijetu postoji već preko šest stotina škola TM. Iz mnogih je, međutim, elemenata potpuno jasno da se tu radi o istočnjačkoj religiji. Osnivač TM naziva se „njegova svetost” Veliki Mudrac. U njoj se nalazi mistički uvodni ritual. Mantra povezuje meditanta s višim silama i bo-

---

13 Usp. *Polet* br. 114/1979. str. 21.

14 U jednom intervjuu *Poletu* spikerica RTV Zagreb Ksenija Urličić kaže da je i ona pisala u *Poletu* dok je bio pristojniji.

15 *Vjesnik*, Zagreb, br. 81/1979. str. 24.

16 *Vjesnik*, Zagreb, br. 81/1979. str. 24–25.

zanstvima. Začetnik TM Maha Rishi Mahesh Yogi smatra to „jedinim putem kojim se nalazi Bog”. Uopće stručnjaci su uvjereni da se radi o kategoriji religije i mistike, tako da treba govoriti o sekti i mesijanskom poslanju.¹⁷ Slično je sa yoga-meditacijom kao i zen-budizmom. Sve su to više-manje prikrivene sljedbe koje na Zapadu nalaze plodno tlo u čovjekovom traženju mira i smisla.

Druge sljedbe dolaze neprikriveno, kako sa Zapada tako i s Istoka. Na Zapadu su obično vezane uz Isusa i Bibliju. Na Istoku uz razne vrste meditacija i ličnosti sumnjivog karaktera. Uz više-manje pravovjerne grupacije, poput Koncila mladih u Taizéu, zatim raznih karizmatskih i pentekostalnih pokreta unutar katoličke i protestantske Crkve, postoje drugi koji su više ili manje udaljeni od velikih institucija, kao što su Isusova revolucija, djeca Božja i sl. Ostali su negdje na prijelazu između kršćanske i ostalih religija. Tako svjedoci Jehove, mormoni, darbisti, kršćanska znanost, ujedinjujuća Moonova crkva, živa duhovnost Sundani te antropozofija i teozofija. Kod nas se osobito među mladima i inteligencijom primjećuje velik utjecaj antropozofije. S Istoka također dolaze sljedbe poput misija božanske svjetlosti (Guru Maharaj Ji), Međunarodnog udruženja za svijest Krishne (Hare Krishna) i druge.

Strahovito je poraslo zanimanje za iracionalno i okultno. Tu su ispremiježane različite prakse na području parapsihologije, zatim kabale, spiritizma, astrologije i demonologije, crne magije i satanizma. Tiska se silan broj knjiga iz tog područja. U Beogradu postoji Psiho-centar preko koga se mogu dobiti sve moguće knjige iz tog područja. Univerzalno Bijelo bratstvo daje inicijacije u sve te okultne prakse u svijetu. Vrlo je velik broj mladih koji su upućeni u barem neke od ovih praksa.

Među odraslima je teško pronaći izrazite crte traženja transcendencije. Jedni nalaze svoj smisao u borbi za svagdašnji kruh, u brizi za obitelj, u radu. Drugi nalaze smisao u borbi za bolji svijet, bilo u okviru marksističke ili bilo koje druge vizije čovjekove budućnosti. Neki su formalni ateisti ili formalno religiozni, drugi pak privatno ateisti ili privatno religiozni. Jedni traže svoj smisao u uspjehu, drugi u imanju. Velik broj raskinutih brakova pokazuje da transcendencija nije pronađena i da ljudi nisu uspjeli pronaći relativni Ti svojem Ja. Kod jednih mjesto transcendencije biva savjest, kod drugih standard i karijera.

Zanimljivo je da prema istraživanju Instituta za društvena istraživanja sveučilišta u Zagrebu vjernicima je tek na četvrtom mjestu u životu važno „živjeti u skladu s učenjem vjere”. 50% vjernika se opredjeljuje za takav smisao. Važnije je „voditi miran i povučen život”, 83%, zatim imati „dobre stambene mogućnosti”, 70% i „dobar materijalni položaj”, 65%. Nevjernicima je na prvom mjestu „voditi miran i povučen život”, 84%, neopredijeljenima također u 88%, dok je ateistima „dobra stambena mogućnost” na prvom mjestu. Za sve druge, osim vjernika, od 12 mogućnosti „živjeti u skladu s učenjem vjere” je na zadnjem mjestu.

---

¹⁷ Usp. V. ŠESTAN, „Istočnjačke mudrosti” i nauka, u: Oko od 23. 8–26. 9. 1979. str. 20.

No filozofska i religijska pitanja o temelju čovjeka gore svugdje. Bivši profesor filozofije na sarajevskom fakultetu dr Ivan Focht veli da je za njega najosnovnije ključno pitanje kako to da postoji nešto a ne naprotiv-ništa. „Za mene to ima i te kako praktičnu važnost, ta to je ključ svega!” veli on¹⁸. Umjetnik, slikar Milić od Mačve duboko je religiozan i smatra da će „bez obzira na tehnološki progres čovječanstva doći do renesanse religioznosti. Moja deviza je”, veli umjetnik, „Zemljom odim, a nebo me drži”.¹⁹ Među njih bi trebalo smjestiti gotovo sve pjesnike, jer pjesnik se ne može biti ako se ne transcendira sebe i svijet.

Pitanje smisla vitalno zanima kako ateiste tako i religiozne. S marksističkog stajališta kod nas je to pitanje pokušao sistematski obraditi profesor beogradskog univerziteta dr Bogdan Šešić u svojoj knjizi „Čovek, smisao i besmisao”. On smatra da je uz pitanja ontologije i aksiologije potrebno postaviti i pitanje smisla. To se pak pitanje ne smije ograničiti na religijsko-teološki ili idealistički koncept. Po njegovu mišljenju ono se ne može adekvatno postaviti ni stvarno riješiti u tim okvirima. No, može se, smatra on, adekvatnije postaviti i realnije riješiti primjenom razrađene dijalektičke metode s marksističkog stajališta²⁰. Budući da je ljudski život u osnovi praktičan, to je stvarno nadilaženje čovjekova besmisla moguće osmišljenjem životne prakse, a to znači mijenjanjem individualnog i društvenog života čovjeka²¹. Osobito stvaralačkim radom ljudi nadilaze ništavnost i besmisao postojanja²². U tom su radu ljepota, ljubav i dobrota najviše vrijednosti kojima ljudi teže kao najvišem smislu života²³. Osnovni i krajnji smisao osobnog života je rad i borba za izgradnju boljeg, humanijeg i ljudskog svijeta²⁴. Konačno, jedino pravo rješenje smisla života jest borba protiv besmisla društvenog i individualnog. Ono se najbolje ostvaruje u borbi udruženih individua, jer se na taj način nadilazi besmisao i individualnog i društvenog života²⁵. Sigurno je da je pisac ovim pokazao kako naši suvremenici mogu i bez organiziranih religija riješiti pitanje smisla. To je naime pitanje prakse a ne teorije. Činjenica je da sve veći broj ljudi doista do kraja živi a da nikada ne postavi pitanje religije, vjere ili Crkve.

Smisao koji ljudi nalaze je toliko jak da liječi čovjeka od nutarnjih tjeskoba u savjesti i psihi. Danas postoji terapijska metoda, tzv. logo-terapija, koja psihičke bolesti liječi smislom. Osnivač logo-terapije, V. E. Frankl, smatra da smisao načelno može naći svaki čovjek, bio on religiozan ili nereligiozan. Važno je da se on tome smislu preda. Sve može biti smisao, sve može zadržati život, sve može transcendirati ako čovjek ima što učiniti, kamo doći, za nekoga živjeti, ako može

---

18 *Vjesnik*, Zagreb od 8. 12. 1979. str. 24.

19 *Oko* od 30. 11.–13. 12. 1979. str. 9.

20 Usp. Bogdan ŠEŠIĆ, *Čovek, smisao i besmisao. Dijalektika smisla i besmisla*, Beograd 1977. str. 10.

21 Usp. B. ŠEŠIĆ, *Čovek, smisao i besmisao*, str. 293.

22 Usp. B. ŠEŠIĆ, *Čovek, smisao i besmisao*, str. 299.

23 Usp. B. ŠEŠIĆ, *Čovek, smisao i besmisao*, str. 318.

24 Usp. B. ŠEŠIĆ, *Čovek, smisao i besmisao*, str. 338.

25 Usp. B. ŠEŠIĆ, *Čovek, smisao i besmisao*, str. 364.

oživjeti stare uspomene²⁶. Strahovi, tjeskobe i besmisao mogu se pobijediti u transcendiranju samog sebe²⁷. Osim toga, ljudi smisao patnje i života traže kod psihijatra a ne kod svećenika²⁸. Slično kao Šešić Frankl kaže da se izvorni smisao života ne može naći u samom sebi, u svojoj psihi, nego u samonadilaženju, u auto-transcendenciji. Samoostvarivanje je moguće tek preko samonadilaženja²⁹. Dakle, tko je izišao iz sebe i pošao drugome naći će smisao jer je transcendirao sebe. Ljubav je smisao, cilj i snaga transcendencije. Ona je sama transcendencija. Zato je svakome moguće naći transcendenciju i nitko ne može bez ljubavi. Smisao je, smatra Frankl, nešto sa čime se čovjek suočava. Smisao je izvan čovjeka. Težnja za smislom je primarna sila u čovjekovu životu³⁰.

Iz ovog je još jasnije kako marksistički i nemarksistički, religiozni i nereligiozni čovjek mogu, bez tematskog spominjanja Boga, naći transcendenciju i smisao.

Ilustrativno se to može osjetiti na ljudima koje je društvo označilo delikventima u moralnom i psihičkom pogledu. Zanimljivo je čuti što o tome kažu tinejdžeri u popravnom domu. Petnaestogodišnji dječak otišao je s prijateljem Mišom u bogatu kuću i tamo ukrao tabakeru. To se otkrilo i ljudi su ga izmlatili, pretukli i izgazili. A on kaže: „Sad mi se učinilo da je to najgora krađa koju sam učinio.” Ali ne zbog batina nego zbog toga što je prijatelja Mišu uveo u nezgodan položaj³¹. Jedan drugi kaže: „Kad bih imao para, saziđao bih kuću za mamu da je izvučem odande³². Tata me tukao. Pobjegao sam mami. I ona me ponekad tuče ali su njene batine poštenije.” — kaže dječak od deset godina. Jedna sedamnaestogodišnja djevojka kaže: „Hiljadu puta postavljam pitanje što je to život. Svi šute, gledaju me i odlaze³³. Osamnaestogodišnja djevojka piše: „Želim nešto drugo, hoću nešto novo, otići negdje, treba početi sve od početka. A da li poslije opet dolazi dosada, pa ponovo lutaj i traži nešto drugo! Zar tako cijelog života? Noćas sam htjela skočiti kroz prozor ali nisam imala snage. Dugo sam stajala pored prozora a noge su mi bile kao od kamena³⁴. „Moji roditelji ne mogu shvatiti da ja mrzim njihovu mržnju — piše dječak od šesnaest godina³⁵. Sedamnaestogodišnji dječak kaže: „Blago vama poštenima, sva vrata su vam otvorena i svi vam vjeruju³⁶. Sedamnaestogodišnja djevojka, prepuna bijesa, piše: „Da li ste zadovoljni što ubiste sve ljudsko u meni? Ako ste zadovoljni, ostavite me samu. Ako niste,

---

26 Usp. V. E. FRANKL, *Žašto se niste ubili? Uvod u logoterapiju*, Zagreb 1978, str. 11.

27 Isto str. 107.

28 Isto 99.

29 Isto 95.

30 Isto 88.

31 Vesna OGNJENović, Budimir NEŠIĆ, *Pozdravi nekog*, Gradina 1972², str. 9.

32 Isto 19.

33 Isto 26.

34 Isto 34.

35 Isto 113.

36 Isto 76.

recite koliko će to još trajati”³⁷. To je rekla nakon što je bila liječena od narkomanije.

Sigurno je da će ova ilustracija transcendencije suvremenog čovjeka morati u mnogim dijelovima ostati nepotpuna. No i ovo je dosta da se dobije bar neki uvid u čovjekovu situaciju i ocijeni služenje Crkve suvremenom čovjeku. Ovdje bi sigurno trebalo navesti mnoštvo idola koje suvremeni čovjek drži u svom domu ili izvan njega. Ti idoli su za nekog sport, za druge TV priredbe, za neke novac, za druge znanost, za neke utopijske ideologije, za neke opet posao, za neke čak podzemni teroristički rad. Za jedne je to politika, za druge uspjeh, za neke igranje uloga. Raspon tih idola ide od Bogu blizih božanstava pa sve do sotonskih tvorevina. Za neke su to zemaljski idoli, za neke nebeski. No svi oni jednako traže istinsku transcendenciju i autentični smisao.

3. ZAKLJUČAK

Saborski dokument GS kaže o ljudskoj transcendenciji: „Čovjek, participirajući na svjetlu Božjeg razuma, ispravno sudi da po svom razumu nadvisuje sve stvari... Čovjek je uvijek tražio i nalazio dublju istinu.” (GS 15). Ovdje se radi o razumskoj transcendenciji. Na drugom mjestu isti dokumenat kaže da ne samo umom nego i srcem čovjek nadilazi sve oko sebe: „Svojom unutrašnjošću on uistinu nadilazi sveukupnost stvari: u te dubine čovjek zalazi kad se vraća u srce, gdje ga čeka Bog, koji ispituje srce i gdje on pred Božjim očima sam odlučuje o svojoj sudbini” (GS 14). Sabor iznosi odakle to da je čovjek tjelesan a nadilazi tu tjelesnost. „Čovjek, dakle, kao nešto jedno i cijelo, s tijelom i dušom, srcem i savješću, razumom i voljom, bit će središte svega našeg izlaganja” (GS 3). „Čovjek je s tijelom i dušom jedan” (GS 14). U njemu postoji mjesto koje ujedno spaja sve elemente i koje ga spaja s Bogom. „Savjest je najskrovitija jezgra i svetište čovjeka, gdje je on sam s Bogom, čiji glas odzvanja u njegovoj nutрини” (GS 16). „Prava sloboda je izuzetan znak Božje slike u čovjeku”, kaže Sabor (GS 17). „Posebna bitna crta ljudskog dostojanstva jest ta što je čovjek pozvan u zajedništvo s Bogom” (GS 19).

Zašto onda svi ne traže isti cilj i ista sredstva do njega? Sabor tumači: „Čovjeka muči podijeljenost u njemu samom, a odatle se rađaju tako brojni i toliki razdori u društvu” (GS 10). Na koji se način ispoljavaju transcendencije u čovjeku? „Mnoge život u praktičnom materijalizmu odvrća da ne vide jasno dramatičnost toga stanja, a mnoge barem bijeda sprečava da o tom stanju razmišljaju. Mnogi misle da će naći smirenje u kojem od raznolikih tumačenja svijeta koja iznose. Neki od samog ljudskog napora očekuju istinsko i potpuno oslobođenje čovječanstva. Ima i takvih koji, zdvajajući nad time da život nema smisla, trude se da mu sve značenje dadu iz svog vlastitog genija. Uza sve to pred suvremenim razvojem svijeta danomice su sve brojniji oni koji ili samo postavljaju ili s novom oštrinom osjećaju najtemeljitija pitanja: što je čovjek?” (GS 10). Svima „Crkva treba da

učini prisutnim i tako reći vidljivim Boga Oca i njegova utjelovljenog Sina, neprekidnom obnovom i očišćenjem same sebe pod vodstvom Duha Svetoga” (GS 21). „Ta vjera mora očitovati svoju plodnost time što prožimlje sav život vjernika, pa i profani, te što ih pokreće na pravdu i ljubav” (GS 21). Sabor traži suradnju sa svima i kaže: „A budući da je Krist umro za sve i da je konačni čovjekov poziv stvarno samo jedan, i to božanski, moramo držati da Duh Sveti pruža svima mogućnost da se, na način koji je Bogu poznat, pridruže pashalnom misteriju” (GS 22).

Crkva „znak i čuvar transcencije” (GS 76) treba poći u susret suvremenom čovjeku, i to djelatno a ne samo riječima. Ona treba biti svjesna da je stvarnost bez Krista apstrakcija, kako kaže Bonhoeffer. Poznati suvremeni propovjednik Dudko kaže: „Zrak je u Crkvi postao otrovan. Crkva mora širom otvoriti vrata. Svakim danom zgušćava se nad ljudima magla razočaranja, nevjere, cinizma. Tradicije koje su uređivale život gube se bez nadomjestka. Čovjek ostaje sam, nikakvi izmi mu ne pomažu. Temeljna pitanja ostaju bez odgovora. Duša žeda za tim odgovorima. Kršćanstvo mora postati sadržaj čitavog života.”³⁸ Naša Crkva se odviše ukočila u stavu samoobrane i zato je malo sposobna da pokaže i dade istinsku transcenciju. Ona se boji, osjeća se napadnuta od svih koji je kritiziraju. Zato se povukla u sebe i ne osjeća potrebu za autentičnim novim životom, za obnovom i očišćenjem. Suvremeni čovjek treba življenu transcenciju, a ne samo obrednu i teoretsku. Vrijeme istinskog dijaloga bi tek trebalo početi. Zato suvremeni čovjek transcenciju ne traži u njoj nego drugdje. No, na Crkvi ostaje teška odgovornost da je on ne nalazi. Danas treba svima u Crkvi posvijestiti da je ona za druge, za ljude i da nema svrhe u samoj sebi. Ona mora u prvom redu biti posrednica spasa, a to znači posrednica smisla ili transcencije.

---

38 Dmitrij S. DUDKO, *Das Wort ist nicht gefesselt*, Styria 1976. str. 10.